

Шевцова З.І.

Козацьке Таромське

«Таромське... Скільки в ньому сплелося людських доль, легенд, століть. Якщо глянути на селище з висоти пташиного польоту, то одразу можна оцінити кмітливість, практичність та ліричність наших пращурів. Місцевість дуже пристосована для проживання і господарювання, й у той же час – яка краса!» – так писав в своїх спогадах щирий патріот України, перший вчитель-таромчанин, краєзнавець, просвітянин, громадський діяч першої половини ХХ століття Михайло Лоян про рідне село. Разом з видатним дослідником запорозького козацтва Дмитром Яворницьким він ходив селами, записуючи з вуст старожилів цікаві розповіді про минуле краю [10].

Підводячи підсумок свого життя, Михайло Лоян лишив нотатки у двадцяти п'яти учнівських зошитах, в яких розповів про виникнення та розвиток рідного Таромського [2]. Перший запис датується 24 березня

1956 року, останній – 21 квітня 1962-го. Зберігся конспект лекції, яку вчитель читав односельчанам у 1964 році про історію села. До 15-річчя незалежності України у 2006 році вийшла книга Михайла Лояна «Таромські зошити» [4].

В «Описі України» французького інженера Г. - Л. Боплана місцевість, де нині знаходиться Таромське, відома під назвою «Таренський ріг» [1]. З 1704 року Таромське – слобода, а з 1764 р. – державна військова слобода. Статусу селища міського типу набуло в 1938 році, до складу міста Дніпропетровська включено у 1970-му. Таромська селищна рада у 1992-му підпорядкована Дніпропетровській міськраді [3, с. 17]. У вересні 2001 року проведено селищний референдум, згідно з рішенням якого у 2002-му Таромське стало мікрорайоном Дніпропетровська.

А розпочиналося все, на думку Михайла Лояна, так: «Старшинам Війська Запорозького Федіру Ярцю та Саливону Глибі було доручено підшукати зручну місцевість для хутора, щоб господарювати: сіяти жито, пшеницю, гречку, просо; розводити велику рогату худобу та овець. Все це потрібне було для харчування Війська Запорозького. Козаки облюбували цю місцевість й почали будувати укріплення.

Фортеця розташовувалася на найвищому пагорбі над Дніпром. Навколо неї викопали рів. Стіни склалися з дерев'яного густого частоколу, засипаного землею. Фортеця, площею приблизно п'ятсот квадратних метрів, мала форму семикутника, на покутах – вежі (всього сім). У вежах перебували окружні чергові. З південного боку фортеця доходила до глибокого рівчака Козиревої балки. Це провалля було вкрите величезними деревами та кущами. З фортеці Козирева балка (така її назва була на Січі) йшов туди підземний хід. Вона була недалеко від шляху, яким татари чинили напади на Україну, тому її часто руйнували. Вороги забирали худобу та людей, які не встигли сховатися в хащах Козиревої балки. Після кожного руйнування фортецю відбудовували, бо вона мала оборонне значення. У ній жила залога, навколо почали селитися сім'ї військових, їхні родичі, знайомі, знайомі знайомих.

Висока гора – це початок селища Таромське. Поселенці невдовзі спустилися у балку на берег Дніпра, де їм було зручніше господарювати, там, врешті, й розташувалося Таромське. Це стародавнє козацьке займище було приписане до Ново-Кодацької паланки (округи) й засноване раніше за навколишні села – Карнаухівку (1737), Діївку (1755), Сухачівку (1770) [4].

У книжці єпископа Феодосія Макаревського сказано, що в урочищі Тарамському при Козиревій балці є на реєстрі двісті сорок козаків, які проживали з малюками. На чолі їх стояло два сотники [5, с. 266].

Таким чином, Федір Ярець і Саливон Глиба виконали доручення запорозького начальства. Вони обрали місцевість, яка мала гарний вигляд і стратегічне значення. Фортецю «Козирева балка» нащадки не зберегли. Лишилися помітні пагорби й сама Козирева балка, де в далеку давнину селилися козаки, щоб легше було ховатися від набігів татар. На Високій горі, найвищому місці, котре вважається початком заселення місцевості, нині розмістилося багато приватних садиб.

З особливою гордістю Михайло Лоян відмічав у своїх нотатках: «Таромчани ніколи не були кріпаками, вважалися державними селянами». Хоч у державних селян і тяжкі були умови життя, й платили вони податки державі, але, в порівнянні з кріпаками, мали пільги: більший земельний наділ, не були особисто залежними від поміщиків, не відробляли панщину.

Існує кілька версій відносно назви «Таромське». Академік Дмитро Яворницький виводив її від литовського слова «тарамок», що означає: маленька низенька хата з білими стінами. Серед перших поселенців цього краю були литовці, які будували маленькі хатки, схожі на тарамки. На думку Катеринославського єпископа Феодосія, назва села Таромське виникла від слів «тарамтить, трясеться», тому що в той час шлях, який з'єднував слободи, був нерівний: їхала бричка дорогою, і чути було «трам-трам». Старожил-таромчанин Леонід Воловик вважає, що назва пішла від прізвища першого поселенця-козака, можливо, Тарамка. Зацікавившись топонімікою рідного села, просвітянин Валентин Головка у 1974 році написав запит до Інституту мовознавства імені О.О.Потебні АН УРСР, звідки одержав відповідь, що в основі назви лежить східно-тюркське «тарам», що означає «розгалуження ріки у гирлі, дельті». І дійсно, якщо піднятися на Високу гору, то звідти видно, як Дніпро розділяється на кілька проток між острівцями. Від тодішнього директора Дніпропетровського історичного музею імені Д.І.Яворницького Г.Ф.Ватченко було отримано підтвердження гіпотези про тюркське походження слова «Таромське». Як відомо, ще задовго і до Дніпропетровська, і до Катеринослава, і до Половиці був тут Тарентський Ріг на шляху «із варяг в греки». Письменниця Галина Семенча висловила думку, що, мабуть, саме від нього пішла назва – Таромське.

Вільне село складалося з п'яти слобод (або ділилося на п'ять кварталів): Забора, Ругелівка, Базарівка, Блуква, Терни. Колись мешканці селилися на кутках і куточках, вулиць не було, як і парканів, лише городили тини.

Починаючи від Сухачівської межі, берег круто спускався Заборою до Дніпра. Забора – це кам'яна скеля з первісних гірських порід (гранітів, гнейсів). Їх виламували, роздрібнювали та використовували на будівництво. Так з'явилася каменоломня. Де була Забора, куди припливли на плоту понад триста літ тому в пошуках кращої долі перші поселенці, нині гранітний кар'єр, відкритий у 1958 році. Його продукція – граніт – розходилася у різні куточки колишнього Радянського Союзу. Добутий камінь також використовувався при будівництві шосейної дороги до Дніпродзержинська.

На території Забори знайшли поклади кам'яної солі, у Козиревій балці – вогнетривкої та горшкової глини. Її відправляли у міста на цегельні і черепичні заводи. Хто з мешканців села мав хист, той брався до гончарної справи. Таромські умільці в гончарних печах виготовляли посуд, дитячі іграшки тощо. Навіть заснували гончарну артіль «Селянин». У наш час діти, граючись, знаходять на місці тої артілі черепки від горщиків. Була навіть цегельня, де виробляли міцну цеглу-сирець. Відправляли її на підприємства, та й місцеві люди мали зиск – використовували для свого будівництва. Крім того, були відкриті поклади сланцю (по вулиці Серова).

У другій половині ХІХ століття в районі Таромського відомий геолог Валеріан Олександрович Домгер проводив палеонтологічні дослідження [6]. Вчений виявив численні виходи сарматських вапняків у Кривій, Рядовій, Козиревій балках. На нижньому ярусі з білих пісків, жернових пісчаників, лігніну знаходиться сарматський ярус, що складається з пісків, глини, вапняку білого та жовтого кольорів, переповнених закам'янілостями. Вчений засвідчив цікавий факт поширення велетенських брил червоних місцевих пісковиків, які й зараз можна побачити серед білих пісків коло Таромського та Карнаухівки. Колись ці брили утворювали єдиний пласт, що підстеляв усю Таромську височину.

Слобода Ругелівка тяглася від Забори до церкви. Там було невеличке озерце. Вода потрапляла туди під час весняної розливи й, оскільки там глибока впадина, затримувалася майже на все літо. У озерці було чимало риби, тутешні мешканці ловили її ругелями, сплетеними з лози та сіток.

Куток Базарівка містився в середині села. Там був базар, де мешканці продавали городину, садовину тощо. Базарювали один раз на тиждень, у суботу. В 1907 році купець другої гільдії Калениченко (Недождій) звів двоповерховий будинок, де відкрив першу крамницю у селі. Навіть з міста не везли крам – усе купували в міського купця. Передові мешканці села, серед яких були Фрол Засуха, Карпо Ярошенко, Микита та Михайло Лояни, створили споживче товариство. В 1914-му відкрили кооперативну крамницю. Нині будівля руйнується, а шкода. Які тільки події там не відбувалися! Була і контора колгоспу «Паризька комуна», і клуб, де збиралася молодь на вечірки-гулянки, співанки, навіть ставилися вистави.

Назва слободи Блуква йде від слова «блукає», тобто міняє напрям. І дійсно, згони міняли щороку свій напрямок, бо несли з трьох балок багато розмитих порід, залишки рослин. Цей намул осідав здебільшого у Блукві, замулюючи городину мешканців кварталу. Далі від берега по плавнях місцевість понижувалася й затоплювалася під час весняного розливу Дніпра.

На місцевості слободи Терни, по Тернянській балці, росли величезні дуби, між ними – кущі терену, шипшини, бузку. А в самому низу балки, де дзюрчав струмок, вибігаючи з джерельця, – верби, верболози, лоза та шелюги. Така була гущавина, що й ноги не просунеш. Слобода Терни складалася з Лушпіївки, Кулішівки, власне Тернів та Гори.

Назва Лушпіївки пов'язана з тим, що її мешканці дуже полюбили кавуни і дині, а лушпиння викидали у великій кількості на вулицю. Інші переказували, що там жив козак на прізвище Лушпа. Куточок Кулішівка отримав назву тому, що господар Митрофан Воловик та його сім'я любили їсти куліш.

На початку ХVІІІ століття прибув з Січі й оселився під Тернянською горою відставний сотник Стрижений Ярош разом з братами. Згодом, під час перепису (1820-1825), Яроші отримали прізвище Ярошенко. Казали, що вони полюбили на свята прогулюватися в козацькому вбранні.

У куточку Грушівці росло багато груш-дичок. До наших часів збереглася, за переказами старожилів, груша, якій понад триста років. Вона одна пам'ятає ті давні часи. Коло неї ростуть груші, їм років по сто п'ятдесят. Навесні, як дерева розцвітають, й нині буяє неймовірна краса.

Сім'я Мотуза запам'яталася старожилам тим, що господар намагався зробити добрий шлях для з'їзду з гори. Мотуз жив біля самої гори й бачив, скільки було покалічено людей, волів, поламано возів при виїзді та з'їзді з гори. Просив односельців потурбуватися про цей шлях. Скільки глуму і кепкувань переніс неборака, а допомоги не діждався. Тоді сам заходився його ремонтувати і, як наслідок, – менше стало калічитися людей, волів, ламатися возів. Мотуз помер, не маючи спадкоємців. Навіть його прізвища по селу не лишилося, а гора зветься Мотузова – на його честь. У генеральному плані переділу землі (за 1910 рік) у селі Таромське ця гора вказана під назвою Мотузова. Аналогічна ситуація щодо облаштування шляху з гори описана у повісті Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», неначе письменник сам побував у тій місцевості.

Один з чарівних куточків Таромського – Коханівщина, яка розляглася між Таромським та Карнаухівкою, на вулиці Межевій, яка підходить до Божої гори. Згідно з місцевою легендою, Бог створив цю гору для того, щоб з її висоти можна було милуватися його неперевершеними творіннями, зрозуміти їх велич.

Ось так колоритно описав Коханівщину в своїх спогадах місцевий краєзнавець Михайло Лоян: «Поступово пересуваючись, сонце освітлювало невелике озеро-болото. З одного боку воно впиралося у пологий приступок узгір'я. На цьому приступі збоку лежав величезний жовто-червоний камінь-пісковик, який одним краєм виходив наверх, а другим – був занурений у землю узгір'я. Цей приступок – улюблене місце гулянки для молоді села. На камені вона відпочивала після буйних співанок і таночків. Природа розщедрилася, вбираючи цей затишний куточок біля озерця. Невеличке озерце, завдовжки метрів двісті, завширшки до ста, утворилося зі снігу, що розтавав та збігав з крутого узгір'я. Та й Дніпро підливав у нього свої води. Озерце навколо було оточене очеретом, оситнягом, рогозою, осикою, таволгою, мохом. Серед них червоніли гороб'ячі горошки, жовтіли жовтці, біліла дика морква. У воді плавали жовті глечики та біле латаття з круглим листям, розпластаним на воді. Всю цю рослинність підпирали верби, осокори, сріблясті тополі, берестки. Куточок, що й казати, привабливий. Ось чому він вабив до себе спостережливе око навколишніх людей, а парубки та дівчата тут справляли свої вечорниці. У місячні ночі, коли на воду спадало м'яке біляво-червоне проміння хитро примруженого місяця, було багато зітхань, обіймів, обіцянок та поцілунків. Щасливі закохані забували, що їх чекають вдома, що завтра буде важка праця, й поверталися додому аж на ранок.

Про озерце переказувалася така легенда. Вдова Марія Ярош мала одну дочку Дуню, надзвичайної вроди: кругле личко, бездонні карі очі, довгі коси нижче пояса, як шовкові китиці. Вбрання небагате, але все дівчині до лиця. Жила Марія Ярош на Лушпіївці. На Тернах у заможного Петра Гордієнка був син Іван, стрункий, високий, чорнобровий. У свого батька Іван, п'ятий син, вирізнявся сміливістю та завзятістю. Іван ще підлітком запримітив Дуню Ярошівну, охоче вступав з нею у розмову. З часом вони покохали одне одного і хотіли побратися. Не одну нічку просиділи закохані у Коханівщині, біля озерця, слухаючи соловейка та вдивляючись у загадкове молочно-срібне місячне

проміння місяця. Усі сусіди чекали, що незабаром відгуляють на весіллі в Іванка та Дуні. Але трапилося інакше... Іванів батько замолоду трохи козакував. Потім почав чумакувати й мав не один віз з волами. І ось старий Петро Гордієнко надумав їхати до Криму по сіль. Зібралася чумацька валка – кілька десятків возів. Цей раз захотів поїхати з батьком замість старших братів Іванко. Перед від'їздом широко попрощався з дівчиною, заприсягнувши їй, що швидко вернеться, і вони одружаться. Поїздка ж була довга. Взагалі такі подорожі рідко кінчаються щасливо. На цей раз вона дуже затяглася. Пішли розмови, що чумаки загинули, що їх забрали татари в полон. Минули всі строки повернення чумаків. Дуня кожного дня виглядала свого нареченого. А як почувла, що його взято в полон, то не витримала. Пішла до озерця, де провела не одну щасливу нічку з Іванком, плигнула у воду, і тільки її й бачили. Нескоро повернувся старий Гордієнко з хворим сином. Від сумної вістки той ще дужче захворів. Пролежавши місяців зо три після свого чумакування, ледве очухався...».

Довколишній краєвид милує погляд й зараз, але вже тієї, як колись, невимовної краси, на жаль, немає. Лишилося невеличке озерце природного походження, де люблять купатися місцеві мешканці. Поруч комиші, за якими розляглися штучні ставки рибгоспу, де розводять рибних мальків. Столітні поодинокі верби стоять свідками минулих часів. Барвисте соковите різнотрав'я: верес, лобода, чистотіл, подорожник, спориш, пирій, полин, мишій, курай, молочай, татарник, кропива... Між ними польові квіти: волошки, шавлія, пижмо, грицики, чебрець, ромен, меліса, деревій, петрів батіг [8].

Збереглася територія Лисівщини (там жили Коваленки, по-вуличному – Лиси). Як і колись, поруч вулиці Піщана, Ломана, Спускна. Дорофіїв ставок, названий ім'ям колишнього його господаря, й нині чарує майже незайманою красою. Гарний краєвид відкривається з околиць старого цвинтаря. Видно залишки плавнів, Високу гору, а ген-ген – труби Дніпродзержинська. Старожили розповідали, що на старому цвинтарі знаходилося поховання татар. Значить, у далеку давнину в цих краях бували південні небажані гості.

У кутку з назвою Гайок й зараз буяють зарості терну, шипшини, калини, бузини, хмелю, крушини, обліпихи, дерези... Ростуть ягоди полуниці, ожини, чорниці, журавлини. Внизу дзюркотять природні джерельця, вода в яких чиста і смачна.

Існують ще Лощина – місцевість рівна, як лощина, Хизовка, мешканці якої любили вихвалитися та хизуватися. У кутку Люшнівці на подвір'ї господаря лежало багато люшень — дерев'яних приладь, якими зв'язувалася вісь воза з полудрабком. Селянам треба було возити на гору жито. Як не гальмуй, а воли не могли вдержати воза зі снопами, тому люшні ламалися часто. Не менш привабливими куточками лишаються Одарівка, Плахтієве, Рядове, Дібровка, тощо.

Старожили розповідали, що біля залізниці містилася балка під назвою Калабердине. Вона мала напрям на захід, була вкрита густим лісом. В її підземних печерах від наскоків печенігів, половців, татар переховувалися люди, втікачі від поміщиків, польських панів, а також усяка голота, яку не допускали на Січ. Біля цього місця Богдан Хмельницький зі своїм військом мав зупинку перед боєм з поляками на чолі з Миколаєм Потоцьким 16 травня 1648 року в

урочищі Княжі Байраки, що під Жовтими Водами. Ця битва стала початком визвольної війни українського народу проти польської шляхти (1648–1654).

Недалеко від цього місця, у бік Дніпра, була остання до Катеринослава поштова станція (поштовий шлях Катеринослав – Одеса). Перший її начальник – Калабердин. На ній зупинялися їздові пошти, міняючи коней, відпочивали мандрівники. Старожили казали, що у 1820 році там мав зупинку Олександр Пушкін, як їхав у заслання під нагляд Інзова через Катеринослав, і що повість «Станционный смотритель» він написав начебто під враженням перебування на цій станції. Серед старожилів ходили також чутки, що український поет Тарас Шевченко зупинявся на цій станції, проїжджаючи через Таромське по дорозі на острів Хортицю. Він начебто був у Михайла Родзянка (біля Новомосковська), а також у маєтку Лукашевича (біля Ганно-Зачатівки).

Колись таромському писареві допомагав малий Михайлик Лоян, занотовуючи ухвали сільського сходу, тепер існує ціла поштово-телеграфна система – три відділення зв'язку, і ніщо не нагадує про поштову станцію біля балки Келебердине. До речі, в Полтавській області є село під назвою Келеберда, мешканців якого переселяли на землі Придніпров'я. Можна припустити: Калабердин, перший начальник нашої поштової станції, був з тих місць (прізвище могло трансформуватися в процесі спілкування).

В останні роки в куточок Калабердине звозилися відходи виробництва уранової руди. Проведено вивіз та утилізацію її з території бази «С». А чи все вдалося ліквідувати? Адже від цього залежить екологічний стан навколишнього середовища, і, як наслідок, – здоров'я людей, генофонд нації [9]. А краєвид гарний – два озерця, буйна рослинність, чагарники шипшини, терну, зарості очерету, а поруч – поле пшениці з налитим золотим колоссям.

Окрасою села лишається Свято-Покровський храм. Церква була збудована й освячена у 1794 році. На жаль, у 1899-му вона згоріла, й знову почалося будівництво. В Таромське приїхав добрий тесля Таранець, родом з Полтавської губернії. Його обличчя було пошкоджено (потаранено), тому, мабуть, й мав таке прізвисько. Пізніше його записали Логвиненко (Логвин), як мешканця Таромського. 25 грудня 1902 року новозбудований храм був освячений. У лихоліття 1936-1937 років його тимчасово закрили, а з 1941-го – знову почалося богослужіння. Збудований на честь Покрови Божої Матері він і нині прикрашає селище, хоч й багато переніс на своєму віку. Блакитним кольором сяють під небом церковні бані, стіни у візантійському стилі підкреслюють його неповторність. Як і колись, у ньому зберігаються чудові ікони, священні книги, рушники. Урочисто, з гучними дзвонами храм відсвяткував свій сторічний ювілей.

Станція Сухачівка була побудована у зв'язку з відкриттям родовищ залізної руди в Кривому Розі та з прокладенням залізниці. Вокзальна споруда 1884 року стоїть донині, попри всі лихоліття. Її першим начальником був Сухачів (Сухач або Сохач). Таке прізвище мають й сучасні мешканці. Коли пустили швидкісну електричку, то зупинку біля селища Таромське, яка нині має офіційну назву платформа 169 кілометр (хоч могла б називатися більш колоритно, за назвою населеного пункту), збудували в сучасному стилі.

Вдалося з'ясувати в старожилів, що таромчани, крім прізвищ, мали й вуличні прізвиська (власне, так заведено було по всіх селах України). Вони часто-густо були дуже влучні і точні, бо давалися від імені, хисту, зовнішнього вигляду, природної вади, від занять або й зовсім випадково, з прив'язкою до якоїсь пригоди.

Ось не весь перелік: Андрійченки – Дворяни; Бабенки – Летюхи; Волівачі – Зінці, Собки; Воловики – Востополі, Куліші; Головки – Марфи; Денисенки – Алтаї, Балабухи, Назарі, Тарапаті, Чамрани; Зайві – Стрільці; Захаренки – Палюші, Шушки; Качалови – Миги; Коваленки – Лисівці, Рахубисті; Козлови – Костюри; Кокоші – Хахлюки; Колісники – Чуби; Кутакови – Чумаки; Куці – Платони; Лобаченки – Лобачі, Русичі; Лободи – Марії; Логвиненки – Таранці; Лояни – Бабії; Луценки – Столяри; Малінські – Комарі, Сударі, Фатки; Малолітні – Галочки, Петруні; Матухни – Сірі; Письменні – Кравці; Плахтієви – Малахвії; Полтавці – Веремії, Гриші, Мар'янченки; Ріпки – Батраки; Сегеди – Гараськи, Пархоми; Семип'ядні – Гордії, Паньки; Ткаченки – Мирони, Оводи; Усенки – Барилки; Чинчики – Кузьми; Чубенки – Балди, Хмарі; Шапошники – Івашки, Куколи; Шевцови – Швеці, Арапи; Явтушенки – Горшколіпи; Ярошенки – Ремези, Яроші та інші. Кликати по-вуличному не вважалося образливим, лиш надавало місцевого, своєрідного колориту, нагадувало про походження, про родові неповторні ознаки. З переліку видно, які були найпоширеніші прізвища серед тутешнього люду і які збереглися до сьогодні.

Мешканці Таромського з давніх давен займалися землеробством, рибальством, чумакуванням, городництвом, скотарством, гончарством, бджільництвом, шовківництвом, ковальством, шиттям одягу тощо. Вони вирощували такі гарні баклажани, капусту, помідори, перець, як ні в кого з сусідів побережних сіл. Таромчани одні з перших почали розводити баклажани, тому їх називали баклажанщиками. Дивовижних розмірів соняшники, капуста росли на тутешніх городах. Це було пов'язано зі сприятливими географічно-кліматичними особливостями, а також з великою працелюбністю та наполегливістю селян, котрі сповна використовували плавні з родючою землею, працюючи на них з самого ранку до пізнього вечора. За традицією, таромчани й зараз продовжують займатися бджільництвом, городництвом, виноградарством. На родючій землі вирощують добрі на смак, просто розкішні баклажани, огірки, капусту, перець.

Захоплювалися вони й плетінням з лози. Навіть була контора «Лозовироби». Лозу верби, а вона, зазвичай, росте у вологій місцевості, рубали напровесні, коли починався рух соків. Її складали на брички, везли до майстерні, де вимочували й варили у великих чанах до тих пір, доки кора не буде легко відділятися. З лози що тільки не майстрували: сапетки-корзини різної форми, а ще столи, та стільці, та ліжка, та дитячі колиски, та етажерки, не кажучи вже про щітки, мітли. З верби вирізали навіть ковші-коряки. До них торкалися розжареною виделкою, щоб лишався темний слід, а потім покривали лаком і виходив справжній витвір мистецтва.

Розквіт місцевості неможливо уявити без розвитку культурно-освітніх осередків. Церковнопарафіяльна школа стала першим центром освіти на селі.

Ініціатором її відкриття в 1892 році був священник Георгій Павловський, а першим учителем – дяк Запара. Навчалися спочатку в сторожці при церкві. Через рік для школи № 1 спорудили будиночок з тринадцятьма вікнами, з глини, зате підлога була з дерев'яних дощок. Висота будівлі – три з половиною метра. Згодом на місці глиняної школи звели кам'яну. Перша школа відіграла важливу роль у громадському житті села. Вона підвищувала свідомість селян, вливала маленькими краплинами письменність, просуваючи її все глибше та глибше серед населення. На жаль, залишки першої церковнопарафіяльної школи та клубу нині перебудовані під приватні підприємства.

У 1912–1913 роках земство провадило будівництво початкових шкіл у селах. Таромське розрослося, конче потрібна була нова школа. Мешканці Плахтіївського кварталу подали до земства прохання відкрити школу в Плахтіївці, бо дітям далеко ходити до церковнопарафіяльної. На цьому також наполягав священник А. Халявка. Селяни, що хотіли побудувати школу в районі Тернів, на чолі з Тихоном Воловиком написали так само до земства й поставили свої підписи. Земство надіслало сільській управі прохання вказати місце, де можна будувати школу. При останньому поділі землі (1910-1911) Таромський сільський сход постановив відвести для культурних установ земельну ділянку – шість десятин на Тернянському кварталі.

У 1912 році на Тернах земство почало будувати початкову школу № 2, вклавши вісімнадцять тисяч карбованців. Школа відкрилася 1 вересня 1914 року й займала одну десятину землі. Її називали земською або «красною», бо дах був червоного кольору. На щастя, ця пам'ятка старовини збереглася. То в ній побував академік Дмитро Яворницький у 1921 році. Він розповів дітям про запорозьких козаків, розкопки курганів й запросив до історичного музею. Коли вчений хворів, вчитель М. Лоян з учнями поїхав його провідати. Професор Яворницький провів для них цікаву екскурсію. В 1959 році виросла нова двоповерхова споруда – це загальноосвітня школа № 105.

У 1928 році збудували школу колгоспної молоді, котру в 1934-му перейменували на залізничну школу № 14. У роки фашистської окупації її приміщення використовувалося як стайня для коней. Рештки будівлі передали у 1960 році дитсадочку № 20. Для школи у 1958-му спорудили триповерховий будинок, й вона дістала номер 123. У 1967 році побудували середню школу № 124. Таким чином, в мікрорайоні зараз три загальноосвітні школи.

Замість бібліотечки, яку самотужки збирали передові мешканці села в 20-х роках минулого століття, Таромське тепер має філіал центральної міської бібліотеки № 18. Центром культурного життя став кінотеатр «Іскра» [11].

За переказами старожилів, до 1917 року в Таромському не було ніякого медичного пункту, в разі потреби лікаря привозили з Діївської волості. Пізніше з'явилися лікарні на вулицях Мостовій (у Поповій хаті), Кірова (в будинку Зіненків, нині на цьому місці школа № 124), Червоноармійській (в помешканні лікаря Длугопольського). Пологовий будинок містився в садибі колишнього начальника поліції Петра Матухна. Вже в недавні часи, в 1969 році, збудували чотириповерховий корпус, і лікарня дістала номер 22.

Буремні роки революції, громадянської війни не минуло Таромського. Загони Григор'єва відступали через село, де й відбувся бій з червоноармійцями на чолі з І. Є. Боткіним [7]. Невдовзі прийшли петлюрівці, які розстріляли посібників червоноармійців над кручею. 13 липня 1919-го частини Кримської радянської дивізії під командуванням Павла Дибенка завдали потужного удару загонів білогвардійського генерала Шкуро біля станції Сухачівки. Вони розсікли ворожу кінноту надвоє: одну частину відкинули до Катеринослава, а другу – розгромили в короткому бою.

В 1931 році було створено колгосп «Паризька комуна», який розформували у 1959-му, а землі передали в радгосп «Долинський». У 1933-1934 роках діяв «Учгосп» (нині – НВО агрофірми «Наукова»). Понад століття функціонував підпорядкований залізниці лісорозсадник, то його саджанці струнками шеренгами захищали колії від снігових заносів. Вирощувалися також фруктові дерева, різні сорти квітів, а взимку в теплицях – овочі.

Багато таромчан воювали на фронті й прославилися своєю хоробрістю. 20 серпня 1941 року німецькі окупанти захопили Сухачівку, Діївку. Вони йшли з Кривого Рогу балками й вийшли в район підсобного господарства ДЗМО – Дніпропетровського заводу машинного обладнання. Старожили пригадують, як ходили копати ями, щоб хоронити загиблих воїнів. Багато односельців потрапили в концтабори до фашистської Німеччини.

Вранці 24 жовтня 1943-го радянські війська, а саме частини 152-ї стрілецької дивізії, оволоділи Сухачівкою, Діївкою-ІІ. Коли фашистів гнали з України, пройшов черговий набір молоді в армію, серед якої були й таромчани. Німці ніяк не хотіли здавати Кривий Ріг, точилися запеклі бої. Ненавчених юних таромчан кинули під Софіївку, де вони майже всі загинули. Це дуже трагічна сторінка історії. У центрі Таромського збудовано меморіальний комплекс на честь загиблих.

Прошло більше трьох століть після заснування села. Змінилося багато. Площа Таромського розрослася до 2240 гектарів, населення складає сімнадцяти тисяч чоловік. Якщо раніш для керівництва життям та спокоєм обирали старосту, потім голову селищної ради, то в наш час існує посада з довгою назвою: голова управління міської ради по управлінню майном колишнього селища міського типу Таромське. Газифіковані вулиці та провулки (а їх нараховується більше ста), налагоджено водопостачання, прокладено водопровід, проводиться телефонізація. Багато хто працює в містах, на залізниці, продовжуючи справу своїх предків, які їздили на заводи Брянський, «Шодуар» або робили на залізниці стрілочниками, обхідниками, слюсарями.

Але, на жаль, негативні зміни відбулися у природі. Насамперед зникла первинна незайманість, чарівність, неповторність, невимовна краса краєвидів. Дніпро значно звузився. Струмки, що впадали в ріку, замулилися. Нема тих розкішних плавнів, покритих високою травою, нема непрохідних лісів. Вже не побачите велетенських дубів, тополь, осокорів, верб, кленів, густого очерету. Повисихали маленькі озерця, болота, затоки, струмки. На неозорих степових просторах не водяться дикі кабани, лиси, зайці, а в річках та плавнях – бобри,

борсуки, куниці. Поменшало раків та риби, якої в наших водах водилося стільки, що вона гинула від тісноти. Рідко можна почути спів жайворонка.

Ось ми й заглибилися в історію Таромського, яка схожа з багатьма селами на Придніпров'ї, й водночас має свою неповторність і колоритність. Порівняли минуле з сучасним станом краю, що має майбутнє. Його засвоєнню нащадки вдячні запорозьким козакам.

Бібліографічні посилання:

1. Боплан, Гійом Левассер де. Опис України в 1650. – Львів: Каменяр, 1990. – 35 с.
2. Єфимов Володимир. Читаймо зошити Михайла Лояна // Бористен – 2006. – № 12 (186). – С. 22-23.
- 3 Історія міст і сіл Української РСР. Дніпропетровська область. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1969.
4. Лоян М.І. «Таромські зошити». – Дніпропетровськ: Моноліт, 2006. – 304 с.
5. Макаревський Феодосій. Матеріали для історико-статистичного опису Катеринославської єпархії. – Дніпропетровськ: Дніпрокнига, 2000.
6. Манюк В. Валеріан Домгер: історія видатних геологічних відкриттів на Катеринославщині // Свята справа. Еколого-краєзнавчий часопис. – 2007. – № 2.– С. 7–10.
7. Міляєва В.Ф., Головіна М.В. Сторінки історії Таромського: від козацького займища – до житлового масиву міста Дніпропетровська: історико-краєзнавчий нарис. – Дніпропетровськ: АРТ-Прес, 2006. – 64 с.
8. Молчанова Ф.М. Коханівщина // Днепровская правда – 20 січня 1998. – № 10. – С. 4.
9. Прокопчук Л. Таромчане вибирають чистий воздух и воду // Днепропетровск. – 2006. – №11 (78) 16 марта. – С.1, 4.
10. Чабан Микола. Не загасити свічки вітровіям // Свята справа. Еколого-краєзнавчий часопис. – 2007. – № 1. – С. 45.
11. Явтушенко В.О. Козацькому роду нема переводу // Время. События. Люди. – 2004. – № 4 (5). – С. 6-13.